

SZÍNIKRITIKA

Az álarc lassan mindenkiről lehull

Csokonai Vitéz Mihály vígeposzának – *Dorottya vagyis a dámák diadalma a fárságon* – új színpadi adaptációját a poéta 250. születésnapja alkalmán, 2023. november 17-én tűzte műsorra a debreceni Csokonai Nemzeti Színház, *Szabó K. István* rendezésében.

A darab egy farsangi bál meglepő fordulatát mutatja be, mikor címszereplőnk megelégedi az őt érő folyamatos csúfolódást, és többi nőtársával együtt harcba indul a férfiak ellen.

A játékról eltérő véleményeket hallottam. E kritikában rávilágítok arra, hogy a néhány, de feltűnő gyenge ponttól függetlenül egészében jól megkomponált feldolgozás született. A sugallt üzenete, kissé klisésen, hogy a külsőségek mennyire jelentéktelenek. Erre a gondolatmenetre erősít rá a nehezen követhető cselekményszál és a túlzásfolt színpadkép és az egymással párhuzamosan futó jelenetek zavaró jellege. Ám mindezzel érzékelteti, a jelenlevőknek mennyire fontos a mátrikula (tehát az anyakönyv). És azt is, mekkora galiba kerekedik abból, hogy néhány nőnek nem tetszik a rajtuk való csúfolódás.

Nem sok mindenkit érdekelt a könyv sorsa kezdetben, és nagy többségüknek nem is volt félnivalója, de a „fársangi bál” hevében mindenki érintetté válik. A darab vége – a váratlan csattanóval – is az egész csetepaté jelentéktelenségét emeli ki. Amint a cselekmény különösen rövid időtartama is. Ez éppen olyan tiszavirág-életű, mint ami alatt mi feledkezünk meg a felszíni vonásokról...

A megjelölés szerint ez a színpadra alkalmazás „vígeposz remix”, *Verebes Ernő* átiratában”. Tehát feldolgozás, mely az eredeti alkotóelemeket újraszervezi. Ennek része, hogy a történet helyszínében hatalmas változás történt, mivel az eredetileg Somogyban játszódó eseményt a rendező áthelyezte Debrecenbe, nyilván a költőnek városunkhoz való erős kötődése miatt.

Akadnak nehezen érthető karakterek, jelenetek a játékban, például a háttérben megbúvó, néha dalra fakadó betyárok; az ő szerepükkel bizonyára szintén a történet keleti régióba átemelésének tudatosítását kívánta elérni, ezek a szereplők talán éppen korabeli Debrecen környéki (pl. hortobágyi) híres betyárokra utalnak. Szintén nehezen indokolhatók a kamerás jelenetek. Ha értelmes magyarázatot szeretnénk adni, erre az eredeti darab modern felfogásba való átültetésében kereshetnénk a választ, mivel ezek a jelenetek egészen olyanok, mintha egy valóságshow képkockái volnának.

A díszlet lehetővé tette, hogy egészében a cselekményre figyeljünk, hiszen csak néhány nagyszabású művészi elemet építettek bele: ilyen a hatalmas ló – amely Carneval úr, a farsang hercegének utazását szimbolizálja – és a pár, helyszínváltozást érzékeltető bútordarab. Az elemek térbeli elhelyezése azonban a színpadnak egyszerre több pontját is hangsúlyosnak mutatja.

A jelmezeket nagy gondossággal alkották meg, hogy biztosan minden ruhadarab és kiegészítő – a tollas fejdísztól a színes cipőig – teljesen illeszkedjen a szereplők személyiségéhez. Csokonai jelmezét remekül megálmodta *Rátkai Erzsébet* jelmeztervező. Igen önazonos volt a modern kori, kissé lázadó hajlamú költővel, aki kapucnis pulcsiban éli életét, de azért ráveszi a sujtásos, iskolánk egyenruháját megidéző zakót, ha nagyon muszáj... A fekete bakancs is elmaradhatatlan persze, és minden ruhadarab szigorúan feketében, hasonlóan a mai filmek, sorozatok meg nem értett főszereplőinek viseletéhez. Találó Csokonai „megtestesítése”. Kitűnően érzékelteti a költő fiatalságát, hiszen csupán 25 évesen – 1798–1799 telén – írta ezt a vígeposzt. A másik kiemelendő jelmez Vénusz istennőé: ez azért lehet feltűnő mindenki számára, mivel az istennőt a szép, finom, lágy szerelemmel társítjuk, itt pedig tisztán csak a szexuális vonzás bálványaként volt jelen, ezt tükrözte fekete bőrszerelése is.

Az álarc szerepét kreatívan megoldották – a szereplők már-már bohócszerű sminkjével, amely a darab végére lassan szinte leolvad mindenkiről, ezzel felfedve az igazi arcukat, minden értelemben. Ami pedig szerintem mindenki számára mehökkentő volt, az a *két férfi*, aki főhősünket és Rebekát játszotta, ezzel is csak még jobban érzékeltetve, hogy ők az igazi vénlányok, akiknek semmi esélyük sincsen már férfinál, ők a gúny tárgyai, még a többi hajadon nő is őket csúfolja.

A keretes történet szerkesztés jól összefoglalja a darab lényegét. Az eleje az eredeti műhöz írt előszó. Ezt a narrátor, *Pálóczi Bence* a színpadon szó szerint idézte; az előadáshoz hozzáadni kitűnő ötlet volt, mert erre nem sokan számítottak, és mert a költő szinte úgy írta meg, mintha az egy, a költeménnyel együtt járó novella volna. A végére pedig írtak egy utószót is a történet megfelelő befejezése érdekében. A színjáték zárójelenete egészen olyan, mintha Csokonai az elején feltűnő fogadóban elaludt volna írás közben, és ezt mind csak álmodta volna. Ezzel lehetne megmagyarázni a fiatal Dorottya hirtelen eltűnését is, a játék csattanós, befejezetlennek érződő végét, hiszen mikor álmunkból felkelünk, akkor is hirtelen szakad meg a „történet”.

A színdarabban máskor is szó szerint idézték az eposzt, például Dorottya monológiáját (a fánk evése közben) is az eredeti szövegből emelték át, és még számos más jelenet szövegét, nagyrészt a monológokat. Viszont volt a jelenetekből pár mai kirívó gondolat és mondat is a darabban, ezek – jól időzítve – a közönség hangos jókedvét idézték elő. A mögöttem ülő sornyi nyugdíjas hölgy külön értékelte a pikáns viccek sorát néhány jelenetben...

Feszegette a „színi sztenderdek”, kívánalmak „határait” a darab, ezért került például a „woke” (’éber’) felirat a dámák tüntető jelenetébe, ezért volt női szerepet játszó férfi.

Ez a feldolgozás emlékeztet mindenki számára, hogy milyen értelemben, az más kérdés. Az mindenképpen jó döntés volt, hogy a feldolgozásba beleépítettek modern elemeket, mai társadalmi témákat.

(*Csige Anna II.D*)